

trade of landowners of the Kyiv region. The place and the share of export of grain from the province in the all-Russian foreign trade are found out. The statistics on the export of landed bread to Western European countries are presented, the reasons for positive and negative trends in this area are explained. The sizes of grain trade, products of its processing were significant and increased throughout the investigated period. It was established that a significant stimulus to the development of grain exports was the lending activity of banks, which proved to be the provision of loans to landlords for bread loans. The attention is paid to the importance of construction of railways and grain storage facilities for the development of foreign economic relations of the region. It has been proved that, along with rail transport, water transport played an important role in foreign trade. It was revealed that Ukrainian ports played the biggest role in export of grain from the province: Odessa, Nikolaev.

Keywords: export, grain, foreign trade, market, agriculture, Kyiv province, landowners.

* * *

УДК 141.72

Kharkevych N. V.,
starszy wykładowca Wydziału Historycznego,
Międzynarodowy Akademicki Członek Ekonomii
i Nauk Humanistycznych im. Stepana Demyanczuka
(Ukraina, Równe), kharkevych.natalya@gmail.com

PRZESIEDLENIA UKRAIŃCÓW Z POLSKI W USRR W LATACH 1944–1947

Omówiono cechy i etapy przesiedlenia Ukraińców z Polski na terytorium ukraińskiej SRR w końcu i po zakończeniu II wojny światowej. Zwrócono uwagę na dokumenty prawne dotyczące przesiedleń; podana jest całkowita liczba ukraińskich osadników i ich regionów docelowych; określono warunki mieszkaniowe i warunki życia osadników w ukraińskiej SRR; Wskazano na migrację wewnętrzną Ukraińców z Polski z południowych i wschodnich regionów ukraińskiej SRR do Zachodniej Ukrainy.

Słowa kluczowe: przesiedlenie Ukraińców, ewakuacja ludności, deportacja, zakerzontsy, Ukraina, Polska.

(стаття друкується мовою оригіналу)

9 września 1944 roku w Lublinie Rząd Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej oraz Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) podpisali układ, dotyczący ewakuacji ludności ukraińskiej z terytorium Polski oraz obywateli polskich z terytorium USRR. W imieniu Rządu USRR podpisał ją Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych USRR Nikita Chruszczow, a w imieniu PKWN – Przewodniczący Komitetu Edward Osóbka–Morawski.

Układ przewidywał przeniesienie na terytorium USRR wszystkich polskich obywateli narodowości ukraińskiej, którzy mieszkali w Chełmie, Hrubieszowie, Tomaszowie, Lubaczowie, Jarosławiu, Przemysłu, Lesku, Zamościu, Krasnymstawie, Biłgoraju, Włodawie i okolicach. Przesiedlenia dotyczyły Ukraińców z innych rejonów Polski, którzy chcieliby przenieść się z Polski na Ukrainę, a także ewakuacji do Polski wszystkich Polaków i Żydów, którzy posiadali obywatelstwo polskie przed 17 września 1939 roku, mieszkali w zachodnich obwodach USRR i wykazywali chęć przeniesienia się na terytorium Polski. W układzie akcentowano to, że ewakuacja jest dobrowolna, dlatego przymus nie może być stosowany ani wprost, ani pośrednio [1].

W rezultacie akcji przesiedleńczych 1944–1947 lat w Polsce zaprotokołowano przeniesienie 497 682 Ukraińców (125 949 rodzin) [1, s. 145–168]. Odpowiednio do planów roziedlenia na początku ewakuacji większość deportowanych została skierowana do obwodów wschodnich. Na koniec grudnia 1944 r. w obwodach: zaporoskim, odeskim, dnieropietrowskim, chersońskim

oraz mikołajewskim zakwaterowano 90,7% deportowanych (6924 rodziny) [2, s. 392]. W późniejszym okresie ilość przesiedleńców, skierowanych na Ukrainę Wschodnią w procentowym stosunku stale się zmniejszała. Ze względu na niezadowolające warunki socjalno-bytowe z obwodów wschodnich na zachód wyjechała dość znaczna ilość ludzi. Jeszcze do początku kwietnia 1947 r. z 39726 rodzin, ewakuowanych z Polski na Ukrainę Wschodnią, 31 042 rodziny albo 78,2% samowolnie wyjechały na zachód USRR [3, s. 99].

Ukraińscy przesiedleńcy z Polski osiedlali się nie tam, gdzie chcieli, a zgodnie ze wskazówkami i instrukcjami, gdyż według rozporządzenia Ławrientija Berii – komisarza ludowego wewnętrznych spraw ZSRR – w 50-kilometrowej strefie granicznej roziedlenie deportowanych z Polski Ukraińców było surowo wzbronione. Kierownicy rad obwodowych w sprawie roziedlenia ewakuowanej z Polski ludności na Ukrainie Zachodniej otrzymali takie rozporządzenie: «Według organów NKWD USRR szereg rejonów i zaludnionych punktów waszego obwodu należy do 50-kilometrowego pasa przygranicznego, w którym roziedlenie ewakuowanej z Polski ludności ukraińskiej jest zabronione» [4, s. 288]. Zakazano roziedlać również na obszarze 30 kilometrów od szlaków morskich oraz od obwodowych i głównych dróg. Jeśli ludzie nie stosowali się do wskazówek i instrukcji, przesiedlano ich w kolejne miejsce [4, s. 288].

Decyzję o wysiedleniu deportowanych z pasu przygranicznego przyjmowali przedstawiciele najwyższych eszelonów władzy. Jeszcze 21 września 1945 r. Rada Komisarzy Ludowych ZSRR wydała decyzję nr 1547, którą zabroniła roziedlenie mieszkańców Zakerzonia przy granicy [4, s. 341]. Lecz wysiedlić i materialnie zabezpieczyć dużą ilość ludzi było dość trudno, groziło to także przerwaniem prac rolniczych w obwodach zachodnich, dlatego według wskazówek Ministerstwa Spraw Wewnętrznych ZSRR od 23 lipca 1947 r. deportowanym, którzy byli materialnie zabezpieczeni, zajmowali się pracą społecznie pożyteczną i w żaden sposób siebie nie skompromitowali, było pozwolono pozostać w pasie granicznym [4, s. 346–347].

Obserwuje się stała ingerencja władzy radzieckiej w proces przesiedlenia Ukraińców: kiedy oni już oswoili się na «nowych» ziemiach, ich znów zmuszali do przesiedlenia.

Według danych Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego USRR, stanem na 15 lipca 1946 roku w trybie repatriacji z Polski na terytorium ukraińskiej RSR przybyło 112 865 rodzin Ukraińców–przesiedleńców ogólną liczebnością 442 420 osób, których znaczna część przebywała w skomplikowanych warunkach materialnych i bytowych [13, s. 868].

Znaczna część Ukraińców–przesiedleńców została skierowana do Odeskiego, Mikołajowskiego, Chersońskiego, Zaporoskiego, Dniepropietrowskiego i innych wschodnich obwodów USRR, resztę roziedlono w rejonach Ukrainy Zachodniej.

Roziedlenie przesiedleńców w Ukrainie Zachodniej odbyło się bardziej pomyślnie, ponieważ prawie wszyscy otrzymali domy, które wcześniej należały Polakom, którzy wyjechali z ZSRR.

Całkiem w inny sposób wszystko odbywało się w obwodach wschodnich, gdzie tylko część przesiedleńców otrzymała domy, które przedtem należały Niemcom – kolonistom, natomiast większość roziedlono kosztem

uszczelniania powierzchni mieszkaniowej kołchożników [14, s. 918].

Dlaczego wielu przesiedleńców jako miejsce swojego nowego pobytu na Ukrainie wybierali właśnie Wschodnią i Południową jej części? Bowiem nie odnaleziono konkretnych dokumentów czy instrukcji rządowych, które by wyjaśniały plany osiedlenia takiej znacznej części mieszkańców Zakerzonnia właśnie na Ukrainie Wschodniej, gdzie praktycznie nie było ani wolnych mieszkań, ani jakichś innych warunków dla adaptacji. Stanem na 1 listopada 1944 roku wyrazili chęć ewakuowania się z terytorium Polski do kołchozów tych obwodów USRR 11 594 rodziny; ogólną liczebnością 45 431 osób [11, s. 270].

Wyjaśnić to można kilku faktami. Według wiadomości Głównego Pełnomocnika Rządu USRR, swoją chęć ewakuować się tylko do kołchozów południowych i wschodnich obwodów USRR sama ludność objaśniała tak: «Nie chcemy żyć na granicy albo w pobliżu. Przesiedlać się do rejonów nrzYcraniczłwch – nodobne jest do nrzeniesienia się z chatv do sieni...

Chcemy przenieść się w obwody, gdzie nigdy nie będziemy odczuwać ani my, ani nasi potomkowie polskiego ucisku... Chcemy żyć i pracować w kołchozach, bo w kołchozach żyć nieźle. Widzimy to z tego, że kołchoźnicy na froncie tak bronią swoje kołchozy» [11, s. 270].

Wpływali również agitatorzy radzieccy, którzy mieszkali na Zakerzoniu, z których większość pochodziła właśnie z Ukrainy Wschodniej, oni dobrze znali język ukraiński i polecali miejsca dla osiedlenia.

Ważnym dla przesiedleńców był także czynnik religijny, przecież mieszkańcy Chełmszczyzny, znacznej części Podlasia i Łemkowszczyzny należeli do konfesji prawosławnej. Cerkwie tego obrządku odwiedzało do 40% tych 700 tysięcy Ukraińców, którzy pozostali w granicach nowego Państwa Polskiego [5, s. 11–12]. Na Zakerzoniu w te czasy istniały pewne problemy w stosunkach prawosławnych i grekokatolików. O wiele więcej problemów było w stosunkach prawosławno–rzymskokatolickich. Po zrujnowaniu prawosławnych świątyń na Chełmszczyźnie w okres międzywojenny czy przekształceniu ich na kościoły ludzie pragnęli żyć wśród współwyznawców, żeby mieć chociaż jakąś gwarancję swobody wyznaniowej. Nie wiedząc, że cerkiew w USRR jest prawie zlikwidowana i większość świątyń jest zamknięta, część prawosławnych Ukraińców Polski chciała zamieszkać wśród chrześcijan swojej konfesji [3, s. 105].

Jednak większość zakerzońców wysyłano na Ukrainę Wschodnią przymusowo. Z reguły, eszelony formowano według życzenia urzędników z komisji przesiedleńczych. Ludzi siłą przyprowadzano na stację, otoczoną radzieckimi czy polskimi wojskami, i zmuszano do podpisywania listy osób, które godziły się na dobrowolny wyjazd. Świadczy to o tym, że nikt ich już nie pytał, gdzie oni naprawdę chcą jechać. Tych, którzy rezygnowali z podpisywania takich dokumentów, głodem, chłodem, napadami i rabunkami zmuszano jechać tam, gdzie rozkazano. Prawa wyboru regionu osiedlenia, konkretnego rejonu, miasta albo wsi nikt nie miał. Zdarzało się, że nie tylko mieszkańcy jednej wsi trafiali do różnych regionów, a nawet jedna rodzina mogła być rozdzielona. Większość deportowanych dowiadywała się o miejscu swojego nowego osiedlenia tylko wówczas, kiedy ich eszelon zatrzymywał się i brzmiał nakaz do rozładowania rzeczy [3, s. 103].

Swoją rolę ma także czynnik obiektywny, przecież duża część ofiar Ukrainy w Druhej wojnie światowej przypadała właśnie na Ukrainę Wschodnią. Dlatego dla odnowienia miejscowych zasobów ludzkich deportowanych z Polski Ukraińców skierowano właśnie tam dla odbudowania gospodarstwa.

Rządowi urzędnicy, rozsiedlając przesiedleńców wśród radzieckich ludzi w obwodach wschodnich, pragnęli zlikwidować wpływ idei narodowej, przecież wśród Ukraińców Łemkowszczyzny, Chełmszczyzny, Nadsiania i Podlasia wpływ OUN–UPA, jak i na całej Ukrainie Zachodniej, był bardzo silny. Według instrukcji dowództwa OUN–UPA do każdej dużej grupy przesiedleńców planowano przydzielić kilku doświadczonych członków OUN. Do ich obowiązków należała opieka nad wysiedlonymi, badanie miejscowości, ukorzenie się i przebywanie do czasu, kiedy zmieniają się okoliczności. Agentom zakazano było zakładać siatkę organizacyjną w miejscu nowego osiedlenia dla uniknięcia przedwczesnego zdemaskowania organami radzieckich służb bezpieczeństwa [3, s. 105].

Nie warto zapominać i o problemie języka, ponieważ władza oficjalna w zdecydowanej większości była rosyjskojęzyczna, mowa zakerzońców wyróżniała się na tle miejscowej ludności.

Państwowe dokumenty rządowe świadczą o tym, że rzekomo było zrobiono wszystko dla najszybszego dostosowania ludzi do nowych warunków. Natomiast znacznej części zakerzońców należało własnymi siłami nie tylko przejeżdżać z Polski w ZSRR, a i szukać lepszego losu na terytorium Ukrainy. Dlatego zakerzońcy zaczęli masowo przenosić się do Zachodniej Ukrainy. Wymienimy tylko główne przyczyny tego:

- problem klimatu – łemkowie z gór, którzy przenosili się do upału równiny, masowo chorowali;
- naddnieprzańscy chłopci, którzy odczuli na sobie politykę radzieckiej władzy, wrogo patrzyli na przesiedleńców, którzy przywozili ze sobą krowy, owce, drób i do tego jeszcze otrzymywali ziarno i ziemniaki;
- przeważnie zakerzońców nie uznawano za Ukraińców i nazywano Polakami;
- pragnienie przesiedleńców prowadzić gospodarstwo indywidualne, a nie żyć w warunkach systemu kołchozów;
- ciężkie warunki bytowe;
- głód 1946 roku, wywołany polityką zakupów ziarna w południowych obwodach Ukrainy [3, s. 106].

Dokładniej zatrzymamy się na warunkach bytowych przesiedleńców i wymienimy niektóre fakty. W obwodzie Kirowogradzkim z przybyłych 2210 rodzin mieszkania otrzymało 111 rodzin, resztę przesiedleńców rozmieszczono po 2–3 rodziny w domach kołchożników. Z przybyłych do obwodu Połtawskiego 1749 rodzin przesiedleńców mieszkaniem zabezpieczono tylko 648 rodzin, resztę rozmieszczono w nieprzydatnych pomieszczeniach. Do obwodu Odeskiego przybyły 4942 rodziny, z nich mieszkaniem zabezpieczono 3337 rodzin, resztę osiedlono w pomieszczeniach, nieprzydatnych dla mieszkania.

W Nowogródzkim rejonie obwodu Kirowogradzkiego do 15 lipca 1946 roku miało być zbudowano 275 domów dla przesiedleńców, faktycznie rozpoczęto budownictwo tylko 14 domów. W Wielko–Tokmakskim rejonie obwodu Zaporoskiego przesiedleńcy do budownictwa domów nie przystępują, ponieważ rejonowe organizacje nie nadają należytej pomocy dla zakupu materiałów budowlanych.

U przesiedleńców odczuwa się brak odzieży i obuwia, dlatego dzieci nie chodzą do szkoły, a dorośli nie idą do pracy [13, s. 868].

Jeszcze raz spotykamy się z tym faktem, że okoliczności zmusiły do tego, że ludność powraca do byłych miejsc swojego pobytu. Ci ludzie idą do urzędów repatriacyjnych, uzasadniają, że oni pochodzą z Polski, i otrzymują dokumenty polskich obywateli, którzy zgodnie z prawem mogą wrócić na terytorium państwa Polskiego. Ludzie rejestrują się w Komitecie Polskich Patriotów we Lwowie, i otrzymują zaświadczenia. Wszyscy, kto wracał z terytorium ZSRR, w urzędzie repatriacyjnym odnotowani są jako obywatele radzieccy, ze względu na co postawał bardzo poważny problem, ponieważ teraz oni już nie mieli prawa do obywatelstwa polskiego.

Ta ludność powraca w żalosnym stanie, przywozi ze sobą bardzo małą ilość bydła, zupełnie nie ma artykułów żywnościowych, ona jest bardzo biedna i nie ma odzieży, wprost mówiąc, goła i bosa, a co najgorsze – to stan zdrowia tej ludności, który daje podstawy obawiać się epidemii duru i różnych chorób skóry. Powstaje skomplikowany stan co do przyjęcia decyzji, co robić z tymi, którzy powracają, jak rozwiązać problem wyżywienia i pomieszczeń, ponieważ pozostawione budynki w większości zabrał Urząd Rolny, a w reszcie zakwaterowano tych polskich repatriantów, którzy zostali przesiedleni na podstawie umowy między państwowej. Przez to jest wiele nieporozumień między ludnością, która pozostała, i tymi, którzy przybyli i żądają powrotu domów, które kiedyś posiadali, a także bydła, ponieważ nie wzięli go ze sobą, oni objaśniają przy tym, że żadnych pieniędzy za to nie otrzymali, nie otrzymali również żadnej kompensacji na terytorium ZSRR [12, s. 694].

Jednak nie wszystkim chętnym udawało się uciec na Ukrainę Zachodnią. Były wypadki, kiedy przesiedleńcy jechali pociągami i wagony z nimi odczepiali drogą.

Na Ukrainie Zachodniej warunki były trochę lepsze. Mówienie łemków i chełmczyków nie wyróżniało się w tych krajach, oprócz tego, gospodarka rolna nie została jeszcze skolektywizowana, istniały gospodarstwa indywidualne.

Ponieważ ludzie masowo uciekali ze wschodu Ukrainy, 3 października 1945 r. komisarz ludowy wewnętrznych spraw USRR W. Riasnyj wydał rozporządzenie nr 000172 «O zapobieganiu samowolnego przeniesienia gospodarstw ewakuowanej z Polski ludności ukraińskiej», które miało zatrzymać ten potok samowolnych migrantów [6, s. 112]. Według tego rozporządzenia wszystkim przesiedleńcom kategorycznie było zakazano przenosić się na zachód.

Jednak potok przesiedleńców ze wschodu na zachód nie wstrzymywał się. 23 marca 1946 r. RKL USRR i CK KP(b) U przyjęły wspólną uchwałę, według której zakazywano wydanie jakichkolwiek dokumentów przesiedleńcom, którzy przybyli z Ukrainy Wschodniej na Zachodnią. Na Ukrainie Zachodniej również wydawano różne uchwały i instrukcje co do przesiedleńców [7, ark. 2; 8, ark. 15; 9, ark. 10].

Świadczenia ludzi, którzy przeżyli przesiedlenie, odzwierciedlają skomplikowane i niejednoznaczne procesy życia, spełnionego alarmów, przeżyć, bólu. Wywieziony z Polski w 1944 roku Ostapiuk Pawło (imię ojca Dmytro) wspomina:

«Urodziłem się we wsi Osowa powiatu włodawskiego województwa lubelskiego (Polska), a później rejonu włodawskiego, obwodu lubelskiego. Rodzina składała się z 5 osób.

W 1937 r. rodzina przeprowadza się do sąsiedniej wsi (kolonii) Mały Mokoszyń przy samej granicy wsi Kosyń w miejscowość, gdzie kiedyś mieszkali rodzice mojej matki. Zbudowali nową chatę, stodołę, oborę i studnię. W tym czasie mieli jednego konia, dwie krowy, drób. Ziemi mieli w 4 miejscach 8,3 ha; ormej ziemi było 5 ha; mieli część swojego lasu. W 1938 r. posadzili nowy ogród w ilości 50 drzew.

1 września 1939 r. terytorium Polski zajęły Niemcy. I tak pod rządem tej władzy żyli do 1944 r., a jesienią 1944 r. nas przymusowo wywieziono na terytorium Związku Radzieckiego.

Było to tak. Ponieważ mieszkaliśmy niedaleko wsi Kosyń, to komisja, która przybyła do tej wsi, przywoływała ludzi do jakiejś chaty i opisywała majątek każdej rodziny, w tym i naszej. Potem podjeżdżał samochód (studebaker) do naszej chaty, byli na nim jacyś ludzie i wojskowi. Ładowali do samochodu ziemniaki, zboże, niektóre potrzebne rzeczy, odzież. I powieźli na stację za 5–7 km od naszej wsi (stacja około wsi Sobibor), gdzie kolej łączyła m. Włodawę z m. Holm, prawie równoległe do biegu rzeki Zachodni Bug.

Wtedy samochodem pojechała matka i dwaj młodszy bracia Jan i Stepan. A ja z ojcem furmanką, na wóz położyliśmy trochę siana, a do niego przywiązaliśmy krowę. Kiedy odchodziliśmy od swojej gospodarki, wszyscy płakaliśmy i całowaliśmy chatę, a jeszcze podbiegłem do drzew i pocałowałem te, z których częstowałem się jabłkami, gruszkami i śliwkami. Pobłogosławiliśmy się – i w drogę... Na stacji nas wsadzono do wagonu. Powieźli nas do obwodu mikołaj owskiego.

Na stacji w m. Mikołajów wyładowaliśmy swoje rzeczy i zaczęliśmy przewozić do wsi Szczulce (w odległości około 20 km.). Przewoziliśmy w ciągu kilku dni swoim transportem. Domy i płoty we wsi były murowane, nas zakwaterowano w chacie, która była kryta kolorową dachówką. Byliśmy tam do 1946 roku.

Dłaczego stan zdrowia w większości ludzi nie się poprawiał. Starsi ludzie stale chorowali, mój starszy brat Stepan zmarł. Małe dzieci czemuś nie wytrzymały takiego klimatu. Zima tam jest prawie bez śniegu, a mróz jest taki, że ziemia pęka; lato jest suche, tak przygrzewa słońce, że znów ziemia pęka. Dlatego ludzie zaczęli przeprowadzać się na terytorium Ukrainy Zachodniej, bo klimat tu jest prawie taki sam jak na terytorium Polski, gdzie mieszkaliśmy.

Nasza rodzina również przeprowadziła się na zachód do wsi Lucynów obwodu rówieńskiego gm. Tuczyń. W tej wsi mieszkali nasi krewni, którzy w 1940 r. przyjechali tu z Polski dobrowolnie. Potem rodzice znaleźli mieszkanie u ludzi w Tuczyń. Tak mieszkam tu i dziś» [10].

Więc proces przesiedlenia Ukraińców z Polski na Ukrainę miał nie tylko charakter przymusowy. Ukraińcy na terytorium swojego państwa znów poddawali się przesiedleniu nie z własnej woli. Zakerzońcy, którzy przenosili się na Ukrainę Wschodnią, nie oswoili się tam nie tylko ze względu na czynniki społeczno-ekonomiczne czy polityczne, im nie pasował klimat i sama miejscowość. Uwzględniając to, wszyscy przesiedleńcy byli zmuszeni szukać wyjścia i wielu z nich przeniosło się na terytorium Ukrainy Zachodniej, ale wkrótce władza kategorycznie zabroniła to robić.

Список використаних джерел

1. S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski. Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej. – Wrocław, 1993. – 189 s.

2. Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. У 3 т. / ред. Ю. Сливка. – Т. I (1939–1947 рр.). – Львів, 1996. – 752 с.
3. Кіцак В. Розселення українців Польщі в УРСР (1944–1947): Переселення їх із південних та східних областей в Західну Україну // Молода нація: Альманах / В. Кіцак. – К., 2000. – Вип. 1. – С. 36–122.
4. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі / В. Сергійчук. – Тернопіль, 1997. – 440 с.
5. Акція «Вісла»: Документи / Є. Місило. – Львів; Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Шевченка, 1997. – 563 с.
6. Заброварний Б. Й. Генезис і перебіг акції «Вісла» // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки / Б. Й. Заброварний. – 2001. – № 11. – С. 103–112.
7. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф. Р–654. – Оп. 1. – Спр. 1. Постановлення Совета Народных Комиссаров УССР и Центрального Комитета КП(б)У.
8. Там само. – Спр. 2. Інформації, справки, сведения о расселении и хозяйственном устройстве переселенцев из Польши и Чехословакии на территорию Ровенской области (15 октября 1944 – 28 августа 1946).
9. Там само. – Спр. 4. Постановлення Ровенского облисполкома (20 октября 1945 – 13 июля 1946).
10. Свідчення Павла Дмитровича Остапука, який народився в с. Осова Володавського повіту Люблінського воєводства // ДАРО. – Ф. Р–654. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 88.
11. Доповідна записка М. Хрущова Й. Сталіну про хід роботи щодо реалізації Люблінської угоди стосовно переселення українського населення з Польщі і польських громадян з УРСР. 27 листопада 1944, Київ // Польща та Україна у тридцятих – сорокових роках ХХ століття. – Т. 2. Переселення поляків та українців 1944–1946. – Варшава; Київ, 2000. – 1008 с.
12. Лист А. Міштала до МАП стосовно масового повернення на територію Горлицького повіту лемків, переселених в Україну. 21 січня 1946, Ряшів // Там само.
13. Лист В. Абакумова до Л. Берії щодо незадовільних матеріально-побутових умов українських сімей, переселених з Польщі до УРСР. 6 серпня 1946, Москва // Там само.
14. Довідка МДБ УРСР про важке становище українців, переселених з Польщі до східних областей УРСР, та про діяльність ОУН серед переселенців. Березень 1947, Київ // Там само.

References

1. S. Ciesielski, G. Hryciuk, A. Srebrakowski. Masowe deportacje radzieckie w okresie II wojny światowej. – Wrocław, 1993. – 189 s.
2. Deportacji. Zahidni zemli Ukrai'ny kincja 30-h – pochatku 50-h rr. Dokumenty, materialy, spogady. U 3 t. / red. Ju. Slyvka. – T. I (1939–1947 rr.). – L'viv, 1996. – 752 s.
3. Kicak V. Rozselennja ukrai'nciv Pol'shhi v URSR (1944–1947): Pereselennja i' h iz pivdennyh ta shidnyh oblastej v Zahidnu Ukrai'nu // Moloda nacija: Al'manah / V. Kicak. – K., 2000. – Vyp. 1. – S. 36–122.
4. Sergijchuk V. Tragedija ukrai'nciv Pol'shhi / V. Sergijchuk. – Ternopil', 1997. – 440 s.
5. Akcija «Visla»: Dokumenty / Je. Misylo. – L'viv; N'ju-Jork: Naukove tovarystvo im. Shevchenka, 1997. – 563 s.
6. Zabrovarnyj B. J. Genezys i perebig akcii' «Visla» // Naukovyj visnyk Volyn's'kogo derzhavnogo universytetu im. Lesi Ukrai'ny / B. J. Zabrovarnyj. – 2001. – № 11. – S. 103–112.
7. Derzhavnyj arhiv Rivnens'koi' oblasti (dali – DARO). – F. R–654. – Op. 1. – Spr. 1. Postanovlenija Soveta Narodnyh Komissarov USSR i Central'nogo Komiteta KP(b)U.
8. Tam samo. – Spr. 2. Informacii, spravki, svedenija o rasselenii i hozjajstvennom ustrojstve pereselenecv iz Pol'shi i Chehoslovakii na territoriju Rovenskoi' oblasti (15 oktjabrja 1944 – 28 avgusta 1946).
9. Tam samo. – Spr. 4. Postanovlenija Rovenskogo oblispolkoma (20 oktjabrja 1945 – 13 julja 1946).
10. Svidchennja Pavla Dmytrovycha Ostapjuka, jakyj narodovsja v s. Osava Vlodavs'kogo povitu Ljublins'kogo vojevodstva // DARO. – F. R–654. – Op. 1. – Spr. 2. – Ark. 88.
11. Dopovidna zapyska M. Hrushhova J. Stalinu pro hid roboty shhodo realizacii' Ljublins'koi' ugody stosovno pereselennja ukrai'ns'kogo naselennja z Pol'shhi i pol's'kyh gromadjan z URSR. 27 lystopada 1944, Kyi'v // Pol'shha ta Ukrai'na u trydcjatyh – sorokovyh rokah XX stolittja. – T. 2. Pereselennja poljakiv ta ukrai'nciv 1944–1946. – Varshava; Kyi'v, 2000. – 1008 s.

12. Lyst A. Mishtala do MAP stosovno masovogo povernennja na terytoriju Gorlyc'kogo povitu lemktiv, pereselenyh v Ukrai'nu. 21 sichnja 1946, Rjashiv // Tam samo.

13. Lyst V. Abakumova do L. Berii' shhodo nezadovil'nyh material'no-pobutovyh umov ukrai'ns'kyh simej, pereselenyh z Pol'shhi do URSR. 6 serpnja 1946, Moskva // Tam samo.

14. Dovidka MDB URSR pro vazhke stanovyshe ukrai'nciv, pereselenyh z Pol'shhi do shidnyh oblastej URSR, ta pro dijal'nist' OUN sered pereselenciv. Berezen' 1947, Kyi'v // Tam samo.

Kharkevych N. V., senior teacher of the Department of History of the International University of Economics and Humanities named after Academician Stepan Demianchuk (Ukraine, Rivne), kharkevych.natalya@gmail.com

Ukrainians Migration from Poland to the USSR in 1944–1947

The article deals with the features and stages of Ukrainians migration from Poland to the territory of the Ukrainian SSR at the end and after the end of the Second World War. The attention was paid to the legal documents that regulated migration actions; the total number of Ukrainian settlers and their placement regions were specified; housing and living conditions of settlers in the Ukrainian SSR were characterized; it was indicated on the internal migration of Ukrainians from Poland from the southern and eastern regions of the Ukrainian SSR to Western Ukraine.

Keywords: migration of Ukrainians, evacuated population, deportation, «zakerzontsy», Ukraine, Poland.

Харкевич Н. В., старший викладач кафедри історії, Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'ячука (Україна, Рівне), kharkevych.natalya@gmail.com

Переселення українців з Польщі в УРСР у 1944–1947 рр.

Розглянуто особливості та етапи переселення українців з Польщі на територію УРСР в кінці та після завершення Другої світової війни. Звернено увагу на правові документи, які регулювали переселенські акції; уточнено загальну кількість українських переселенців та регіони їх розміщення; охарактеризовано житлово-побутові та господарські умови життя переселенців в УРСР; вказано на внутрішнє переселення українців з Польщі із південних і східних областей УРСР на Західну Україну.

Ключові слова: переселення українців, евакуйоване населення, депортації, закерзонці, Україна, Польща.

УДК 94:008(430)«1945/...»

Подобєд О. А.,

кандидат історичних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна, Київ), o.a.podobyed@npu.edu.ua

Українська скульптура
у повоєнній Західній Німеччині

Мистецький рівень робіт українських скульпторів, які працювали у повоєнній Західній Німеччині, дослідники визначають як дуже високий. Г. Крук, С. Литвиненко, М. Мухін, А. Павлюк продовжили, розпочату в Україні, творчу діяльність; в еміграції розкрився талант М. Черешньовського, а роботи М. Дзидри й П. Капшученка засвідчили подальший розвиток української скульптури. Інтелекція дбала про формування із талановитої молоді митців, що засвідчує робота мистецької школи С. Литвиненка. Різьбярські курси, ініційовані М. Кравчуком, М. Дзидрою та ін., мали на меті дати можливість українцям здобути фах і вижити за непростих еміграційних умов. Схожі мотиви спонукали скульпторів займатися декоративно-ужитковим мистецтвом, найпоширенішим серед яких було різьблення, а також виготовлення ляльок; окрім того, працювали сценографами й оформлювачами обкладинок книг українських письменників.

Ключові слова: переміщені українці, Західна Німеччина, скульптура, скульптор, портрет.

У роки Другої світової війни у Західній Німеччині опинилося чимало представників різних видів мистецтв, що виїхали з радянської України самостійно чи були